

D. A. G.
DISSERTATIONIS ACADEMICÆ,
DE
OFFICIO
ORATORIS SACRI
IN
ARGUMENTIS DISPONENDIS,
PARTICULA PRIOR;

QUAM
CONSENSU AMPL. SENAT. PHILOS. IN REG.
ACAD. ABOËNSI,
PRÆSIDE
MAG. *HENRICO GABRIELE*
PORTHAN,

ELOQUENTIÆ PROFESSORE REG. ET ORD.

Publice examinandam sistit

JOHANNES UTTER,

Satacundensis.

In AUDITORIO MAJORI Die
An MDCCLXXX.

Novembris

H. A. M. C.

ABOÆ,

Impressa apud Viduam Reg. Acad. Typ. J. C. FRENCKELL.

12.

VIRO

Maxime Reverendo atque Celeberrimo,

D: no JOHANNI PIHLMAN,

S. S. Theol. Doctori, Ecclesiarum quæ DEO in Euraâminne & Luvia colliguntur Pastori ac Præposito, gravissimo.

VIRO

Plurimum Reverendo atque Præclarissimo,

D: no Mag. FRIDERICO REGIN.

BRANDER,

Rectori Scholæ Trivialis Björneburgensis meritissimo.

PATRONIS BENIGNISSIMIS.

Memoriam benevolentiae illius maxime, quam olim institutionis VESTRÆ præclaræ alumnus expertus sum, si colere unquam desinerem, ingratißimi sane animi reum memet redderem: cujus ut vel minimam fugerem suspicionem, mentisque affectui obtemperarem, primam hanc arripui, quæ sese mihi obtulit, publice eundem declarandi occasionem, VESTRISQUE, PATRONI BENIGNISSIMI, NOMINIBUS dissertationem hanc Academicam consecrandam duxi. Interpretemini benigne hoc consilium meum; & munusculum faventer excipiat. In votis pro VESTRA incolunitate fundendis candidissimis, nunquam defuturum me reperietis, qui animo ad diem usque supremum VOBIS devotissimo, sum permanens

NOMINUM VESTRORUM

Cultor humillimus

JOHANNES UTTER.

VIRO Plurimum Reverendo,

D: no JOHANNI UTTER,

Sacellano Ecclesiarum quæ DEO in Tyrvis & Kiika col-
liguntur vigilantissimo,

PATRI INDULGENTISSIMO.

VIRO Præclarissimo

D: no Mag. ELIÆ UTTER,

Collegæ ad Scholam Triviale[m] Björneburgensem
diligentissimo,

PATRUO PROPENSISSIMO.

VESTRA in me beneficia paterna, publice celebranda, meum-
que in Vos animum obstrictissimum explicandum si sus-
ciperem, majora conarer, quam quæ a me litteris verbis-
que exprimi possint. Quid enim a Parente amantissimo pro-
ficisci potest, quo me PATER OPTIME non cumulasti? Quam
curam, quos labores, PATRUE PROPENSISISIME in studia mea
promovenda non insumisti? qui me literarum discendarum iter
ingressum, manibus quasi duxisti, curasque Patris Indulgen-
tissimi benigne levasti, ac illas nonnunquam in Te totas sus-
cepisti. Hunc igitur ingenoli fetum, fructum operæ VE-
STRÆ adhuc tenerum, ut documentum gratissimi mei animi
respiciatis, quæso obtestorque. Ut Summum Numen Vos per-
petuo sospites servet, votorum meorum erit summa: nihilque
diligentius agam, quam ut VOBIS ostendam quanta pietate
sum futurus, VOBIS,

PATER INDULGENTISSIME,

PATRUE PROPENSISISIME,

Devotissimus filius & cultor
JOHANNES UTTER,

§. I.

Ut collecta licet copia vel exquisitissimæ materiæ, ædificium tamen nullum evadit, nisi structura accedat diligens; nec quantumvis magna conducta militum turba in aciem sapienter educitur, nisi illis exercendis armandisque summum adhibitum fuerit studium: ita O-ratori quoque non sufficit multa collegisse argumenta, eti-am præclarissima, nisi justo ordine illa disponere ac col-locare, sciteque & prudenter singula deinde tractare, si-mul valuerit. Alias nihil nisi chaos quoddam ineptum, insulsum & absonum congesserit. Bene igitur **QUIN-CTILIANUS** *Instit. Orat. Cap. I. Cogitandum est inquit primum quicquid dici potest, tum ex his, quo quidque loco dici expediat, ordinandum.* Sæpe tamen audias, qui di-cant, orationes Sacras pio modo affectu & mente habi-tas; minus licet diligenter structas, prodesse tamen audi-toribus, & sensus excitare religiosos: sed hi non cogi-tant, istam arenam sine calce non posse inhærere ani-mis, qui acervo idearum confunduntur, quarum una al-teram trudit: unde nec mens, stupefacta magis quam e-docta, ad unum aut certum aliquod impellitur. Cognitio quæ notionum & propositionum connexarum quasi & con-catenatarum seriem non continet, neque firma est neque fructuosa. Oratio contra bene ac scite disposita, facilius & mente percipitur & memoria tenetur. Majori cum delecta-tione, adeoque etiam acriori attentione auditur; unum ar-gumentum naturali quodam nexu adjunctum alteri, & una idea

idea ab altera quasi adducta & corroborata, non possunt non altius penetrare in animos, errores efficacius inde evellere, mentes gravius, constantius, vehementius concutere; verbo, oratori victoriam comparare. Quod cum nemini debeat esse diligentius, quam Sacris Oratoribus, propositum; haud inconsultum esse duximus, in hoc tanti momenti illorum officio curatius considerando, in hac arte prudentiaque persequenda, ingenii vires periclitari. Quod vero consilium nihil requirit ultra, quam ut præceptis Rhetorum hoc de argumento adoptatis, eadem & quoque orationibus esse doceamus apta, vitia quædam contraria reprehendamus, monitaque nonnulla, ad harum rationem propius accommodata, ubi res postulaverit, interspergamus. Tuæ autem humanitati B. L. confisi, mitiorem juveniliū conatuum exspectamus censuram.

§. II.

Ordo quem Orator Sacer in argumentis suis disponendis observare debet, duplex est: *Logicus* primum, idem qui in quocunque scripto aut disputatione necessarius est. Ratio enim quædam ubique adsit comoda oportet, cur hæc sententia huic subjiciatur, hoc argumentum, hæc propositio antecedit aut sequatur illam; partes singulæ operis nexæ & revinctæ scite inter se sint, & unum aliquod totum constituent. Deficiente hujusmodi ordine ac nexu, omnis etiam exsulat vis tam docendi quam persuadendi: nec quo tendat, vel quid dicere velit orator, conjectura fieri potest. Scopas dissolutas, verba sententiasque non cohærentes, nec mente persequi nec memoria retinere valemus. Mens humana ideas nunquam nisi per seriem persequitur, quæ ubi subinde abruptitur, hæsitat, turbatur, offenditur; vis demonstrandi evanescit, omnis etiam perspicuitas perit.

Experientia proh dolor! satis testatur, quam parum profint e Sacris suggestibus auditæ congeries tautologiarum, sententiarum nullo vinculo junctarum, saltus ab una idea, uno argumento ad aliud, & mox ad jam dicta resultus, hiatus denique nullo mentis conatu complendi. Imprimis quisque ordini in cogitando ipse adævetus, non potest non his graviter molestari. Sed ipsa quoque plebs, quæ quidem vel adhibere ordinem in longiori sermone accuratum non novit, vel acute defectum vallet perspicere, sentit tamen perita orationis dispositione imbecilliozem suum intellectum juvari, & contra, inanem se gerere stomachum, licet sibi os hians tumida spuma fuerit infarctum. Ergo adævesciat se severo ordini servando S. Orator; & subinde dispiciat an illum diligenter observaverit? Nec leges methodi minus sollicitè, quamvis tectius & pinguius, (ne attentionem auditorum nimis severam postulet) oratori quam philosopho observari debent: curet igitur ut principia & a quibus lucem sequentia accipiunt, præmittantur; consecutaria postponantur; quo se invicem sustineant singula, & perite structa perpetua serie procurrant. Conferatur imprimis Venèr. ERNESTI *Init. Doctrinæ Solidioris, Dialect. Part. II. C. I.* de methodo docendi & scribendi §. 141. seqq. Non tamen oratio auribus populi accommodanda, mutetur insipienter in disputationem subtilem, methodo quam vocant mathematica adornatam, ut tempore WOLFIANÆ philosophiæ maxime ferventis, quidam absurde conati sunt: sed quisque officii sui consiliique muneris memor, dispicere studeat, quid cuique loco conveniat, quid instituti ratio, quid perspicacia, quid mentis intentio qua auditores sui pollent, a se postulet.

§. III.

Deinde ordo quidam Oratori Sacro est observandus etjam

etiam *Rhetoricus*: qualis proprie orationibus convenit, ut aptam ac decentem nanciscantur formam. Observandum nempe est, nos hic loqui de *orationibus* justis, quæ e suggestu habentur Sacro, (quales hodie mos est solenniter recitare), non de piis quibusvis sermonibus aut homiliis, ad populum habitis: quare nec ad propositum nostrum pertinet de iis præcipere concionibus, sive verius disputationibus ac sacrorum textuum expositionibus, quæ *Methodo* sic dicta *Analytica* compositæ sunt, (quamvis illis quidem loco suo adhibitis, pretium aut utilitatem haudquaquam denegemus) (a). Consulere igitur hic Oratorem S. oportet & in suam rem vertere, quæ de partibus orationis illarumque indole & conformatione diligenter præcipiunt Rhetores: quorum monita, cum ex consilio & sacris & profanis orationibus communi, ut doceant ac moveant, h. e. persvadeant, deducta sint, ac ipsa humani animi natura longæque experientiæ testimonio nitantur; illi certe quam huic Oratorum generi, scitu observatuque non minus necessaria sunt. Qui itaque *Exordio* uti voluerit, quod fere usus ab iis postulat, qui in majoribus Ecclesiis, ac Urbanis præcipue, dicunt, tale adhibeat, quod homines ad reliquam orationem attente & docili animo audiendam præparet: *Propositionem*, & ubi opus fuerit *Partitionem* rite adonet; in *Confirmanda* veritate & oppositis erroribus *Refutandis* diligenter & acute versetur; in *Epilogo* denique, ad dicta poten-

(a) Ut de *Sermonibus Catecheticis* nihil dicamus, quibus simplex maxime forma optime convenit, textuum quoque solennium explicationem analyticam auditorum simpliciorum usui scite accommodatam, haud inutilem, sed aliquando commendandam potius esse, fatemur: sed rarius fere jam, in Ecclesiis præcipue majoribus ac urbanis, mores ferunt.

potenter & efficaciter animis auditorum inculcanda totis viribus incumbat (b). De quibus singulis paullo jam accuratius præcipiendum nobis venit.

§. IV.

Exordium non ita necessariam esse Orationis partem, ut non & aliquando, re ita ferente, possit omitti, in confesso est; in S. præcipue orationibus, quarum nec consilium, nec habendarum occasio, nec argumentorum præstantia ac dignitas, auditoribus esse solent ignota. Utiliter tamen & cum fructu, si recte adornetur, adhiberi posse, æque indubium est. Procœmia enim apta orationi, ut vestibula honesta domui, decus addunt, & verba initio orationis allata, quando pondus habent, auditores mirabili desiderio etiam reliqua audiendi, & rem propositam meditandi, afficiunt: sæpe admodum utile est, aliqua antequam ad rem ipsam venias præmonere, & ita aditum tibi ad illam persequendam, faciliorem feliciorumque munire. Scitum Exordium oratori benevolentiam quoque auditorum, fidem ac æstimationem parere valet; quod ei ad finem propositum attingendum non parum adjumenti præbet. Procœmium autem hoc, sive antecedere S. textus recitationem, (quam necessariam in omnibus S. Concionibus fecere pius mos & majorum instituta) sive subsequi debeat, Oratoris est iudicio

(b) *Narrationi*, ut parti orationis, rarus est locus in S. orationibus; nisi cum eventus aliquis memorabilis præbuerit orationi habendæ ansam, qui narrari debeat; quod non sæpe accidit. Sed incidunt breviores narrationes aliquando in oratione Sacra, in quibus regulæ bene narrandi servandæ sunt; eadem quas Rhetores vulgo tradunt; hic non repetendæ.

cio relinquendum; quo tamen ille carere exquisito, ut aliis in rebus, ita & hic, nullo modo potest. Duplex vero adhibere initium, quod patrum nostrorum memoria pulchrum videbatur, alterum ante textum prælectum, (*parafceve* vocabant), alterum post hunc recitatum, (*Exordium* proprie dicebant), id & frustraneum foret, & multam sæpe pareret ineptam coactionem, monstroque bicipiti orationem redderet non raro similem (a). Specialius qualis esse debeat Exordiorum ratio, ut multis explicemus, opus esse hoc loco non videtur; otium nobis faciunt omnes fere Rhetores. V. CICERO *de Orat.* L. II. C. 78. sq. Illi enim inter alia recte præcipiunt, ut 1:0 sit ab argumento s. themate non alienum, quale omnibus commune esse possit, non e longinquo petitum, neque coactum & affectatum; sed aptum, naturale, argumento proprium. Quare peccant, qui ea dicunt in Exordio, a quibus ne conjectura quidem ulla fieri poterit, eos hoc inprimis argumentum in ipsa contentione fore tractaturos; qui duas sæpe diversi argumenti conciones in unam ita compingunt, ut altera in Exordio, altera post prælectum textum exhibeatur. Nec ineptus nobis minus, licet satis communiter receptus mos videtur, in Exordio dictum S. S:æ, quod cum materia tractanda aliquam etiam cognationem habeat, copiose, Commentatorum Biblicorum more, explicandi; & rem deinde ipsam, duce textu alio & solenni, in Contentione persequendi. Ita enim aut Exordium, hujusmodi excursui dicatum, consilio suo non respondet, aut

B

Ora-

(a) Observant fere hunc morem adhuc in suis concionibus v. g. GRADIN, HUMBLE &c. e nostratibus: quorum Oratt. Sacrar. Syntagmata cfr. Interdum tamen paucis verbis exponere, quam habeas e textu prælecto aniam hanc materiam præcipue enodandam eligendi, nihil vetat; nec id præcepto huic repugnat.

Orator idem in tractatione fufius, quod in proœmio brevius, fatis infaceta ratione, exponit. Sed videtur hoc commodum illis eſſe perſugium, qui Exordium quidem ſibi aliquod eſſe adhibendum putant, aptum vero eligere neſciunt, aut omnino totius hujus partis verum uſum, adhibendæque conſilium, ignorant. Quale Exordium ſine ullo potuiſſe damno abeſſe, quis non videat? 2:0 Non nimis longum adhibeatur Exordium, ultra modum debitum extenſum, ipſi orationi vel æquale vel etiam longius; ne monſtro hæc ſimilis evadat, capite deformi corporis modum ſuperante: ac *πεγλεζομενα* ſuperent *λεζομενα*. 3:0 Varietati ſtudeatur, nec una eademque ſemper ratio & forma in eodem adornando fervetur, quod tædium & faſtidium parit, pauperemque nimis oratoris facultatem, aut etiam ignaviam prodit. Mos ille receptus, ſemper fere ab aliquo dicto Scripturæ Sacræ exordiendi, pro lege inviolabili haberi haudquaquam debet: ac ſane dubito, an orationis indoli conveniat aptiſſime; niſi forte cum textu ipſo dimiſſo, aliunde fructuoſæ materiæ proponendæ copiam ſibi eſſe quærendam, Orator judicat, adeoque textus loco utitur. Non levis eſt ars ſcite & apte exordiendi; quod hinc fere de reliqua facultate Oratoris, ac orationis ipſius indole, præjudicium auditores faciunt. Semper igitur ad ſcopum hujus præmittendæ partis, eum quem indicavimus, aciem diligenter intendat: niſi eo collineet, officio ſuo non ſatisfacit. *Locos omnes Exordiorum hic indicare ac exponere, nimis longam requireret præceptionem. Remittere ergo ejus rei ſtudioſos ad Rhetorum libros cogimur: e quibus videatur v. g. ERNESTI l. c. Rhetor. Part. I. Sect. II. Cap. I. qui rectiſſime §. 188. Varia inquit & incerta eſt bene ordiendi ratio; itaque aliquid ingenii felicitati eſt relinquendum. Judicium modo adhibeatur, ne dum ingenioli eſſe velimus, frigidi ineptique ſimus.* Bonos probatosque
Ora-

Oratores cognoscere, eorumque exemplo sapere, maxime hic prodest. Ab iis discas, cum de adminiculis boni consequendi dicturus es, in Exordio boni ipsius magnitudine exponenda, desiderium ejus excitare; cum doctrinam aliquam explicaturus es, pondere ejus demonstrando, attentos & dociles tibi auditores parare; a generalibus axiomatibus procedere ad specialem aliquam veritatem explicandam; ab oppositi mali & miseriæ descriptione, ad bonum, ac illius amplectendi felix consilium, commendandum; & sic porro. Ubi verum Exordii usum & consilium tenueris, argumenti tui indolem & vim perspexeris, & qua via ad illud considerandum animos auditorum tuorum commodissime te posse deducere ac præparare, diligenter meditatus fueris, si usum præterea & exercitatione debita non carueris; nullum tibi hæc res negotium faceffet.

§. V.

Propositio, pars est orationis utilissima, qua carere commode nequaquam potest. Nisi enim nobis pateat, de qua re agat Orator; quomodo illam probare, & vim argumentorum suorum sentire poterimus? Itaque si non semper *expresse*, tamen saltem *implicite* (ut ajunt,) thema quod tractaturus est, Orator auditoribus *proponat*, ut intelligant de qua re sit dicturus, & quid velit, ac ut sequi mente ipsum, rationesque suas valeant. Imprimis necessarium est, ut in *docendo* conceptis verbis propositionem adferas: nisi confundere mentes eorum, qui audiunt, quam luce veritatis collustrare malueris. Quando consilium docentis expositum illis perspicue fuerit, facilius advertere valent animum ad pondera rationum, quæ itaque sic aditum feliciorum ad persuadendum nanciscuntur. In *monendo* tectius propositio adesse

posset; nisi mos jam receptus, auditoribus ei ad-
 ivetis legis fere vim obtinuisse videretur, ægerrime
 violandæ. Ac quamvis Conciones Sacras, pro argumenti
 sui potiore parte, recte dispesci putemus in *Didacticas*
 quæ maxime in docendo, & *Paræneticas* quæ in monen-
 do, hortando &c. imprimis versantur: tamen difficilli-
 me, & haud sapienter, utrumque genus ita disjungitur,
 ut non illis consilia practica, his dogmata Religionis fun-
 damentalia, immisceantur. Adeoque conciones S. etiam
 Paræneticæ propius fere ad formam Disputationis popu-
 laris, quam ad illas orationes veterum forenses, acce-
 dunt (a) Hinc quoque est, quod Propositio plerumque,
 (consuetudine etiam apud nos idem jam fere exigente),
 unica enuntiatione Logica, non incommode compre-
 hendi & auditoribus exhiberi possit; in suas deinde par-
 tes, si res postulaverit, diducenda. Cui tamen mori, ut
 se serviliter subiciat, nemini svaserim, quoties absque
 molestia ac incommoda coactione observari nequit (b).
 De omni autem propositione recte præcipitur, ut sit 1:º
Breviter concepta, ut & facile mente queat percipi, &
 memoria retineri; qua in re sæpe peccant multi Orato-
 res Sacri. Ita multa v. g. ex hac recidi potuissent, salva,
 atque etiam aucta, perspicuitate: En Christelig samvets
 pröfsning, antingen vi äre skrymtare eller uprifrige i vår
 Christendom, och således antingen förfallne til det straff som
 alle skrymtare förestår, eller ock delafrige i den nådelön som
 alla uprifrige lofvas (c). 2:º *Clara* ut intelligatur, & 3:º *sim-*
plex:

(a) Cfr. quæ monet ERNESTI, gravis imprimis ha-
 rum rerum arbiter, Neue Theol. Bibliothek V. B. III.
 St. s. 248 - 253.

(b) Cfr. quæ præclare de hac re monet Adm. Rev.
 Dn. MÖLLER Afhandling om et rätt Predikofätt, sedn. Ufd.
 II. Cap. §. 4. not. 2. & ERNESTI l. c.

plex: ut non intempestive affectati ingenii ineptos prodat conatus; non argutias nugatorias contineat. Itaque non placent Allegoriæ, Epigrammata, studio quæsitæ Antitheses, & alia hujusmodi levia sane artificia: quorum exempla & typis editæ conciones S. singulares, & sic dictæ Postillæ, sat multa exhibent (*d*). Imprimis autem *Dispositio*

B 3

sitio

(*c*) Adde exempla quæ habet laudatus nuper Dn. MÖLLER l. c. §. 1. not. 3.

(*d*) Gustui homiletico Germanorum, superioris seculi, corruptissimo, (quos turpi obsequio serviliter nostri imitati sunt) hæ delicia, vel ineptiæ, debentur. Qui exempla desiderat, evolvat v. g. ADAMI l. MISANDRI Gudi helgade Sabbaths ro: ubi hujusmodi occurrunt propositiones: Et underskönt kärleks-bekåte; Thet Himmelska Påska biet &c. Cfr. etiam quæ habet Dn. MÖLLER l. c. §. 1. not. 5; quibus addere sexcenta alia, non minus inepta, difficile haud fuerit; ut hæc: Hiel ostenen med thes påskriser och sinnebilder; En med hunger och törst på Himmeten stormande och wåldgdrande siäl (1:o thema underfulla hunger och törst, 2:o then wåldlidande Himmelen, som af samme hunger och törst bestormad och intragen warder); hvar och en Christ:n, såsom et af Gudi platteradt wineåd, (quæ figura in his septentrionalibus terris, ubi nullæ vites crescunt, imprimis sc. apta est ad rem simplicioribus vividius repræsentandam!) &c. &c. Qui his delectatur cupediis, adeat etiam nuper editum opus Dn. BERGII: En Ewangelist Predikares wårck, & esuriens inde haud discedet. Offender ibi: Riset som blomstrar öfwer den tilwårande ondskan; Ewangelii sakta wåder efter Lagsens starka storm; Sin bröd i Jesu hand (1. dageligt bröd, 2. Ewangelii, 3. den Heliga Natwardens, 4. Bedröfwelsens, 5. Ewiga Liffens); Guds huses nycklar på Christi tienares aklar; En Christen såsom en blomstrande willmar (1:o planterad, 2:o wattend,

fitionum Homileticarum libelli, in usum S. oratorum luci publicæ traditi, iis abundant; quo genere librorum neque inutilius aliud, neque ineptius, facile reperies, cum homines artem docere alios plerumque audeant, cujus ne elementa quidem ipsi recte didicerunt, tironibus ita vehementer etiam nocentes, & verum S. Eloquentiæ gustum, quantum in se est, corrumpentes (e). Quam sibi

3:o fruktbarande); En Christens tregghanda tilstånd, föreståldt under Petri tre hyddor (1:o hans tilstånd under Eagen, föreståldt under Mosis hydda, 2:o hans tilstånd under Ewangeliem föreståldt under Christi, 3:o hans tilstånd efter döden, föreståldt under Eliæ) &c. Qualia tamen in lucem emittuntur, tironum docendorum gratia! Cfr. PONTOPPIDAN *Colleg. Pastorale Pract.* C. XXVII. p. 256. Raro nobis illæ etiam placent conciones, in quibus argumenti loco, non nisi similitudo quædam, licet etiam apta, persequenda proponitur. e. g. Synden såsom en spetelsta; Kristus såsom vår Rättfärdighets Sol; De ogudaktige såsom et stormande haf, (vernaculo sermone exempla semper adferimus, ne ab auctorum verbis discedere cogamur). Hujusmodi imagines minime respuimus; sed aptis admisceri locis, quam orationibus integris explicari malumus: una tamen aut altera, ob singularem suam vim ac fecunditatem excepta. Cfr. de hac quoque re MÖLLER l. c. Illa ratio, qua uti quosdam audias, se a Scripturæ ipsius verbis & imaginibus non discedere, cacozeliæ huic defendendæ haud sufficit: quum sæpe illud ipsum a Doctore Ecclesiæ maxime requiratur, ut planis verbis tradat ac simplicioribus explicet, quod sub imagine minus familiari propositum, negotium illis faceßere queat.

(e) Qui & res tenent, de quibus S. dicendum est Oratori, & præceptorum dicendi rudes plane non sunt, his sane non egent subsidiis: qui vero ista prius non di-

sibi ideam, de argumento exponendo, ex hujusmodi propositionibus formabunt auditores? Quis non videt, translucere ex iis aliud consilium, alium scopum, quam verum illum, qui S. debet esse Oratoribus unice propositus, ut animos auditorum emendent? Laudem igitur qui ex his captant nugis, veræ laudis, quam quærere debent, plane ignari sunt; maleque etiam industriam collocant, & a vera via aberrant, qui studiose dictum aliquod S. Scripturæ investigant allegoricum, quo Exordii loco utantur, ut sic ansam habeant commodiorem, propositionem inde formandi figuratam, ac ut sibi videretur, ingeniosam. Itaque licet 4:o *varietati* eatenus danda sit opera, ut non una eademque forma propositionum perpetuo adhibeatur; tamen hæc cura eousque extendi haud debet, ut simplicitati & perspicuitati noceat: quæ multo majoris, quam ista varietatis gratia, sunt momenti. Porro 5:o argumentum eligatur non nimis amplum, quo illud non modo quasi in transcurso tangi, sed plene & copiose exponi possit. Absona est multorum consuetudo, tam late patentem propositione sua complectendi materiam, ut magnam ejus partem non hac vice explicare queant, sed futuræ occasione reservare cogantur. Cur itaque tam amplam complexus es materiam? Cur non ad particulam ejus, illam cui rite tractandæ præstitutum tempus sufficit, operam tuam mox restrinxisti? Putasne adeo plene & firmiter auditores tuos posse memoriæ infigere nunc dicta, ut etiam post annum valeant totam tractationis, tamdiu interruptæ seriem, in mente
con-

dicerunt, neque his posse juvari auxiliis, adeo certum nobis videtur, ut demonstratione rei manifestæ nulla opus esse credamus. Hortemur igitur rudes artis suæ, ut eam discant; pulvinaria vero desidiæ eorum non substernamus.

conjungere? Si vero materia nimis ampla constituta, quo nudum orationis quasi sceleton auditoribus non exhibeas, memoriæ onerosum, animo ingratum, per plures horas illud persequaris; non modo legem a Principe sapienter latam turpiter migras, verum etiam tædio excitato auditorum animos abalienas & obtundis. Qui, cum orationes justo producant longius, pium huic vitio fervorem prætexunt, ii, ista uti excusatione plerumque opus minime haberent, si tautologias inanes, & inutilia verba reciderent, vel materiæ particulam eligerent, temporis quod sibi datur, spatio accommodatam, ac dicenda diligenter commentarentur secum, nec præ desidia res indigestas ex tempore blaterarent. Ac hi tamen, si qui crudas, quas apponunt dapes fastidiunt, ut verbi divini contentores eos castigare interdum non verentur! Denique sit propositio 6:º tractationi ipsi *adequata*, h. e. non aliud, non plus minusve, promittat orator, quam quod deinde in ipsa contentione præstiturus est. Contra hoc præceptum peccare, adeo turpe est, ut ne admonitione quidem ulla opus esse videri queat, nisi tam frequenter illius obliviscerentur, etiam qui tirones in arte haberi nolunt. Exempla quædam mox dabuntur.

§. VI.

Partitio propositionis ac materiæ tractandæ in diversa quasi membra, toties commode instituitur, quoties non simplici continetur quæstione, sed plura complectente momenta. Ac imprimis locum habet, cum id maxime est Oratori propositum, ut doceat; ubi valet tritum illud: qui bene distingvit, bene docet. Memoria enim, cum ipsius, tum auditorum, hoc consilio juvatur, & ad rem distincte tradendam perspiciendamque utrique ingens accedit subsidium. Quoties autem monere, hortari,

tari, consolari constituit, non æque semper necessaria hæc ratio est; sive quoties præcipue ad excitandos pios affectus, consilium Oratoris tendit. Cavendum enim, ut nec hac in parte moris cujusdam vulgaris retinendi causa, quid inepte fiat. Quando autem in partes propositio tribuenda est, 1:º illæ tot quidem adhiberi debent, quot ipsa res postulat, non tamen nimis multæ, ultra tres aut quatuor; ne magis fatigent mentem, & memoriam onerent, quam adjuvent: sufficit animo quædam tantum tribuisse quasi septa, quibus argumenta præcipua includat; reliqua momenta ipse nexus idearum suggerere debet. 2:º Partitio coacta non sit, sed facilis & plana: raro nisi una in eodem argumento aptissima est, quæ itaque sponte quasi se offert. 3:º Partes excludant se mutuo, non una alteram sub se comprehendat. 4:º Omnes simul sumptæ Propositionem exhauriant, nec etiam aliquid exhibeant, quod omnino illa non complectatur; alioquin patet, male hanc esse formatam. Hæc paucis indicamus, a Rhetoribus plenius exposita; ad quas regulas qui contendere exempla velit, quæ subjungimus, facile quam inepta sint, judicare poterit: *de tväggehandä förmöner, som döden tillskyndar de trogna, näml. 1. at den friar dem ifrån alt ondt, 2. at den gör en ånda på all deras jämmar; Christi Mandomns annammelse, såsom et Guds öfversvinneliga Nådes-rågn, 1:º huru den sanma af en Ängel är worden förkunnad, 2:º Sjelfwa personens egenskaper, som mandomen anamma skulle, och sätter thertil; Guds sätt at straffa syndare, 1:º huru Gud straffar, 2:º huru straffet bäst kan undvikas.* (Cfr. etiam MÖLLER I. c. §. 1. not. 6. & §. 4. n. 5.) Denique 5:º non una semper forma dividendi adhibeatur, quæ aut nimiam in Oratore ingenii sterilitatem prodit, aut ignaviam turpem. *Subdivisiones expressæ, rarius cum orationis conveniunt indole; ac imprimis affectibus movendis plurimum obstant; for-*

mam etiam operi nimis subtilem, jejunamque addunt, copiae ac Eloquentiae verae adversam. Mihi quasi dictare velle in calamum auditoribus Disputationes suas, qui nimis omnia partite dicunt, videntur: aut de memoria attentioneque illorum iusto plus sperare; cor autem ut tangant, aut sensum aliquem moveant, plane nihil curare. Alia res est, cum catechetica pro scopo habent elementorum Religionis instillandam mentibus notitiam: Pædagogi potius, quam Oratoris fungentes munere; de quo jam non agimus. Sed Schema tamen totius orationis tibi ipsi formare, & animo, dum illam elaboras, quasi descriptum habere, utilissimum est, & ad ordinem accurate servandum potentissimum: quod tamen auditoribus etiam proponere, & ita vim dicendi imprudenter frangere, ineptum valde fuerit consilium.

